

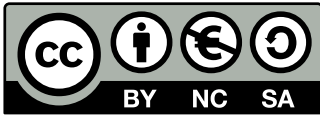
DE JONGE AKADEMIE

ONDERSTEUNING VAN GEVLUCHTE WETENSCHAPPERS IN NEDERLAND

DE FACILITEITEN, KNELPUNTEN EN AANBEVELINGEN VOOR
DE STRUCTURELE ONDERSTEUNING VAN
AT-RISK SCHOLARS IN EN VANUIT NEDERLAND

2023 De Jonge Akademie

© Sommige rechten zijn voorbehouden

Voor deze uitgave zijn gebruiksrechten van toepassing zoals vastgelegd in de Creative Commonslicentie, naamsvermelding 4.0 Nederland. (CC BY-NC-SA 4.0)

ISBN: 978-90-6984-762-7

DE JONGE AKADEMIE

Postbus 19121, 1000 GC Amsterdam

T 020 551 0702

E dja@knaw.nl

www.dejongeakademie.nl

De Jonge Akademie is een zelfstandig onderdeel van de [Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen \(KNAW\)](#)

Digitale versie beschikbaar op www.dejongeakademie.nl

Tekst: Anke van Gils, Lisa Herzog en Marie-José van Tol

Vormgeving: Ellen Bouma

Foto voorkant: Depositphotos | AerialBO

Deze publicatie kan als volgt worden aangehaald: De Jonge Akademie (2023). *Ondersteuning van gevluchte wetenschappers in Nederland. De faciliteiten, knelpunten en aanbevelingen voor de structurele ondersteuning van at-risk scholars in en vanuit Nederland.* Amsterdam.

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING, BEVINDINGEN EN AANBEVELINGEN 6

INTRODUCTIE 6

1. VRAAG EN BEHOEFTE VAN *AT-RISK SCHOLARS* 9
2. INSTITUTIONELE STRUCTUREN VOOR DE ONDERSTEUNING VAN *AT-RISK SCHOLARS* 12
3. ONDERSTEUNING VAN HUIDIGE MEDEWERKERS DIE GETROFFEN ZIJN DOOR CONFLICT 14
4. ONDERSTEUNING VAN *AT-RISK SCHOLARS* 16
5. KNELPUNTEN IN DE OPVANG EN ONDERSTEUNING VAN *AT-RISK SCHOLARS* 20
6. BEST PRACTICES 25
7. AANBEVELINGEN VOOR BETERE ONDERSTEUNING VAN *AT-RISK SCHOLARS* 28

LITERATUURLIJST 32

BIJLAGEN

- 1: Interviewvragen 34
- 2: Ondersteuning van vluchteling-studenten in Nederland 36

SAMENVATTING, BEVINDINGEN EN AANBEVELINGEN

De oorlog in Oekraïne heeft meer aandacht gecreëerd voor de problemen met de opvang en ondersteuning van wetenschappers die vanwege dreiging of oorlog vluchten naar Nederland, zogenoemde *at-risk scholars*.¹ De Jonge Akademie voerde vijftien interviews uit met medewerkers van Nederlandse kennisinstellingen en andere relevante partijen om de huidige situatie rondom de hulpvraag van *at-risk scholars* en de hulp die daadwerkelijk geboden kan worden, in kaart te brengen. Het doel van deze inventarisatie is om knelpunten te identificeren en aanbevelingen te doen die de hulp aan alle *at-risk scholars* (dus uit alle delen van de wereld) kunnen bevorderen. Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen en adviezen.

- Momenteel ontbreekt in Nederland een landelijke structuur voor de aanmelding en opvang van *at-risk scholars*. Verzoeken komen decentraal binnen bij kennisinstellingen.
- Kennisinstellingen zijn ernstig beperkt in de financiële ondersteuning die zij gevluchte wetenschappers kunnen bieden, hoofdzakelijk doordat fiscale regels het onmogelijk maken tijdelijke beurzen te verstrekken. In de huidige regels is het kennisinstellingen grofweg toegestaan om een onbezoldigde gastaanstelling of cao-conform dienstverband met bijbehorende functie-eisen aan te bieden. Echter, veel *at-risk scholars* zijn niet competitief voor laatstgenoemde posities, vanwege taalachterstand, niet-compatibel curriculum vitae (cv), of enorme stress die is gerelateerd aan de vlucht.
- Scholars at Risk (SAR) is een hulporganisatie met wereldwijde expertise op het gebied van *at-risk scholars* en verstrekt ook kleine beurzen. Op dit moment is er geen 'country section' voor Nederland, waardoor op dit moment geen beurzen aan wetenschappers verstrekt kunnen worden.

---

1 De Nederlandse term 'bedreigde wetenschappers' wordt momenteel ook gebruikt voor wetenschappers die te maken krijgen met bedreiging, intimidatie of haatreacties (zie bijvoorbeeld www.wetenschapveilig.nl). Wij gebruiken de internationaal gebruikelijke term *at-risk scholars* (zie bijvoorbeeld: www.scholarsatrisk.org/faqs/#4) om de controverses over de term 'vluchteling' te vermijden.

- De Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) voert het competitieve Hestia-programma uit om gevluchte wetenschappers te helpen. Het Hestia-programma is echter in de huidige vorm niet toereikend, omdat Hestia-beurzen alleen beschikbaar zijn voor een beperkt aantal wetenschappers die de asielprocedure doorlopen hebben. Daarnaast zijn de beurzen verbonden aan bestaande onderzoeksprojecten en worden ze in de praktijk bijna alleen uitgekeerd aan beginnende wetenschappers.
- De fiscale belemmeringen voor het bieden van hulp in acute situaties waarin de asielprocedure niet doorlopen is en het ontbreken van een partij die beurzen kan verstrekken vereisen politieke aandacht en actie.
- De Jonge Akademie adviseert het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om in gesprek te gaan met de minister van Financiën en de Nederlandse Arbeidsinspectie om zo een beurzenverstrekende partij de garantie te geven dat er geen fiscale consequenties zijn als deze partij flexibele beurzen uitkeert aan *at-risk scholars* die hun activiteiten uitvoeren aan een Nederlandse universiteit. Op deze manier kan SAR-NL weer verder met de ondersteuning van *at-risk scholars* in Nederland.
- Daarnaast zou een meer flexibele vorm van het NWO Hestia-programma de beurzen ook beschikbaar kunnen stellen voor ondersteuning van *at-risk scholars* die geen asiel aanvragen en zonder dat deze beurzen gekoppeld zijn aan een bestaand project. Best practices uit andere landen kunnen ter inspiratie dienen om de selectie en procedure te helpen vergemakkelijken.
- Tot slot benadrukt De Jonge Akademie dat de ondersteuning aan alle *at-risk scholars* van belang is. Zij roept op de aanbevelingen in dit rapport te gebruiken voor *at-risk scholars* met alle nationaliteiten. Alle bij dit rapport betrokken partijen bepleiten dat het tijd is om een permanente structuur in het leven te roepen om *at-risk scholars* te ondersteunen in de acute fase en op middellange termijn op een niet-competitieve manier, naast uitbreiding van de bestaande beurzen voor wetenschappers die meer permanente inbedding in het Nederlandse wetenschappelijke systeem zoeken (i.e., Hestia).

INTRODUCTIE

Op 24 februari 2022 werd de internationale gemeenschap opgeschrikt, doordat Rusland zijn buurland Oekraïne vanuit meerdere kanten binnenviel. In Europa ontstond veel goodwill om de mensen in Oekraïne te steunen. Verschillende initiatieven werden in het leven geroepen om vluchtelingen uit de getroffen gebieden op te vangen. Dit gebeurde ook in de academische wereld. Veel (vrouwelijk) wetenschappelijk personeel uit Oekraïne moest vluchten; eind maart hadden vierduizend tot zesduizend wetenschappers het land verlaten (Polishchuk et al., 2022), waaronder ook een aantal die al eerder in hun leven juist naar Oekraïne waren gevlucht om een goed heenkomen te zoeken. Een groot deel van de vluchtelingen uit Oekraïne vond academisch onderdak in Polen of andere buurlanden. Ook de Nederlandse universiteiten kregen verzoeken om ondersteuning van *at-risk scholars* die hun werk hier in veiligheid wilden voortzetten. Het bieden van die hulp bleek niet altijd even eenvoudig.

Door de sterke wens om te helpen werd duidelijk welke problemen de opvang en ondersteuning van *at-risk scholars* in Nederland met zich meebrengt. Deze problemen bestaan echter al veel langer. Ook voor het uitbreken van de oorlog in Oekraïne waren er al wetenschappers uit andere landen die behoefte hadden aan ondersteuning. De internationale organisatie Scholars at Risk (SAR) houdt zich sinds 1999 bezig met het tijdelijk onderbrengen van *at-risk scholars* bij universiteiten wereldwijd. In het academisch jaar 2020-2021 kwamen de meeste verzoeken voor hulp binnen van wetenschappers die moesten vluchten uit Afghanistan, Turkije, Jemen, Myanmar en Ethiopië (SAR, 2022). Het aantal verzoeken uit Oekraïne, Belarus en Rusland zal zichtbaar worden in het SAR jaarrapport 2021-2022. Naast het bieden van hulp aan wetenschappers die acuut gevaar lopen, is ook hulp nodig voor mensen die al langer ontheemd zijn. Zo zijn er ook in Nederland verschillende wetenschappers (in spe) aanwezig die ondersteuning kunnen gebruiken, zoals de wetenschappers en studenten uit niet-Europese landen die hier de asielprocedure doorlopen hebben en proberen een nieuw leven op te bouwen. De opvang van *at-risk scholars*

vraagt dus niet om een noodoplossing voor enkel Oekraïners, maar om een structuur die op lange termijn flexibel hulp kan bieden aan wetenschappers met welke nationaliteit dan ook. De Jonge Akademie ziet het als haar morele plicht om wetenschappers die hun vak niet in vrijheid kunnen uitoefenen en/of hun leven niet zeker zijn, te ondersteunen (zie ook GYA, 2021). Juist wetenschappers vormen vaak als eerste een bedreiging voor repressieve regimes. Daarom behoren wetenschappers vaak tot de groep die als eerste moet vluchten.

Dit rapport beschrijft het onderzoek dat De Jonge Akademie gedaan heeft naar de huidige faciliteiten voor *at-risk scholars* in Nederland en de knelpunten waar universiteiten en kennisinstellingen tegenaan lopen. Het bevat ook aanbevelingen om de situatie te verbeteren.

Werkwijze

De basis van dit rapport wordt gevormd door mondelinge, semigestructureerde interviews met contactpersonen van dertien universiteiten en twee onderzoeksorganisaties (NWO en KNAW) in Nederland.

De gesprekken zijn gevoerd in de periode van mei tot en met juli 2022. De Open Universiteit (OU) is hiervoor niet benaderd, vanwege de wezenlijk andere structuur van deze instelling. Het doel van dit rapport is om een algehele aanbeveling te geven voor het *at-risk scholar*-beleid. Het doel is expliciet niet om een compleet overzicht te geven van welke hulp aan welke universiteit wel en niet geboden wordt. Hiervan werden de geïnterviewde vertegenwoordigers op de hoogte gebracht, zodat zij vrijelijk konden spreken. Hun anonimiteit is hiermee gewaarborgd. Hoewel de Nederlandse hogescholen niet zijn meegenomen in deze eerste inventarisatie, kunnen de uitkomsten en aanbevelingen van het rapport ook voor hen van belang zijn, omdat zij vermoedelijk tegen vergelijkbare problemen aanlopen.

De Jonge Akademie heeft haar netwerk gebruikt om per universiteit en kennisinstelling toegang te krijgen tot degene die er verantwoordelijk is voor de hulp aan *at-risk scholars*, of tot degene die er als woordvoerder optreedt. Dit waren in de meeste gevallen medewerkers van de afdelingen Human Resources of van een International Office. Een student-assistent (AvG) heeft vervolgens een semigestructureerd interview afgenomen (zie bijlage 1 voor de interviewvragen). Hierin kwam onder andere het volgende aan bod: de organisatie van ondersteuning van *at-risk scholars* in het algemeen en van wetenschappers en studenten uit Oekraïne, Belarus en Rusland in het bijzonder. Wat zijn de uitdagingen, problemen, financiële middelen? Met welke partnerorganisaties wordt samengewerkt? De antwoorden zijn verwerkt

voor dit rapport en zijn een weergave van wat universiteiten te bieden hebben en voor welke uitdagingen ze staan.

Daarnaast is een inventarisatie gemaakt van best practices uit het buitenland. Aan de hand van die informatie zijn aanbevelingen opgesteld om de structurele ondersteuning van *at-risk scholars* in Nederland te verbeteren.

Tot slot heeft De Jonge Akademie sinds februari 2022 regelmatig rond de tafel gezeten met personen die betrokken zijn bij het dossier *at-risk scholars*. Kennis en ervaring werd uitgewisseld met contactpersonen van verschillende organisaties: het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), de Nederlandse organisatie voor internationalisering in onderwijs (Nuffic), de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), de Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF, de Universiteiten van Nederland (UNL), de Nederlandse Federatie van Universitair Medische Centra (NFU) en het Promovendi Netwerk Nederland (PNN). Ook de informatie uit deze gesprekken is verwerkt in het rapport.

Structuur van de rapportage

Het rapport is gestructureerd in een aantal hoofdstukken: de vraag en behoefte van *at-risk scholars* (1), institutionele structuren voor ondersteuning (2), de ondersteuning van huidige door conflict getroffen medewerkers (3), de ondersteuning van *at-risk scholars* (4), knelpunten in de opvang en ondersteuning (5), best practices uit het buitenland (6) en ten slotte aanbevelingen voor een betere ondersteuning van *at-risk scholars* in Nederland (7).

Tot slot is er op eenzelfde gestructureerde wijze ook gesproken over de ondersteuning van vluchteling-studenten. Deze informatie is verwerkt in bijlage 2 van dit rapport. De studenten zijn echter niet opgenomen in de aanbevelingen, omdat dit rapport zich richt op wetenschappers.

1. VRAAG EN BEHOEFTE VAN *AT-RISK SCHOLARS*

Wereldwijd zijn er wetenschappers die onrechtmatig uit hun functie gezet worden, reisrestricties opgelegd krijgen, te maken krijgen met arrestaties, vervolging of geweld, soms zelfs met de dood als gevolg (SAR, 2022). Gedreven door conflict en andere vormen van druk op de universiteiten en kennisinstellingen, meldden in 2021 wereldwijd zo'n 1053 wetenschappers zich bij SAR met een verzoek om ondersteuning. De binnenkomende verzoeken kwamen uit landen als Afghanistan, Turkije, Jemen, Myanmar, Ethiopië, Syrië, Iran, Pakistan en Kameroen (SAR, 2022). Deze wetenschappers hadden behoefte aan directe ondersteuning in de vorm van tijdelijke academische posities buiten de eigen landsgrenzen, advies over hun carrière en transitie en enkele andere services. Daarnaast zijn er *at-risk scholars* die geen beroep doen op SAR, maar op soortgelijke organisaties en programma's, zoals het Scholar Rescue Fund (SRF) of verschillende Duitse programma's, of zelf (partner)universiteiten benaderen om hun werk elders voort te zetten. Het daadwerkelijke aantal *at-risk scholars* wereldwijd ligt dus nog vele malen hoger dan de genoemde 1053 personen van SAR. Zo is er een grote groep wetenschappers die in 2022 Oekraïne ontvluchtten vanwege de Russische invasie en in de regio onderdak probeerden te vinden, ook academisch, zonder zich te melden bij SAR (Polishchuk et al., 2022).

Ondersteuning van wetenschappers als gevolg van de oorlog in Oekraïne

Veel Oekraïense wetenschappers zijn na het uitbreken van de oorlog gevlucht naar buurland Polen. De Polish Young Academy stelde aan de hand van gesprekken met deze wetenschappers een lijst op van hun behoeften (Polish Young Academy, 2022). Zo was er veel vraag naar accommodaties en vacatures die op korte termijn beschikbaar waren. Daarnaast was er behoefte aan simpele aanmeldprocedures en

vacatures in het Engels en Oekraïens. Wetenschappers zochten werk voor een relatief korte periode, bijvoorbeeld voor drie maanden met mogelijkheid tot verlenging. Daarnaast hadden zij behoefte aan mentoring op de universiteit door een begeleider die hen ondersteunde binnen het gehele werkproces. Tot slot noemden zij hun zorgen over een braindrain uit Oekraïne (Polish Young Academy, 2022).

Ook Nederlandse universiteiten speelden in op de behoefte aan ondersteuning van wetenschappers na de Russische invasie. Direct na de invasie maakten alle Nederlandse universiteiten een inventarisatie van de behoefte aan ondersteuning van de eigen medewerkers en studenten die zich op dat moment in Oekraïne bevonden. Tegelijkertijd werd een inventarisatie gemaakt van de studenten en medewerkers uit Oekraïne, Belarus en Rusland die zich op de universiteiten in Nederland bevonden. Het aantal medewerkers in die laatste groep was beperkt; uit de interviews voor dit rapport bleek dat het circa twintig tot honderd medewerkers uit de drie betrokken landen betrof. Niet ieder geïnterviewd persoon had echter toegang tot deze cijfers.

Een grotere uitdaging is het om de exacte hoeveelheid verzoeken tot ‘academisch onderdak’ uit het buitenland in beeld te brengen, omdat er geen landelijk contactpunt bestaat. Veel verzoeken komen decentraal binnen, in de meeste gevallen via het netwerk van aan de universiteit aangestelde wetenschappers. De verzoeken kunnen gesplitst worden in twee groepen: verzoeken om gastwerkplekken en verzoeken om (tijdelijke) dienstverbanden. De meeste universiteiten hebben centraal weinig concrete verzoeken ontvangen van wetenschappers uit Oekraïne. De verzoeken die wel binnengekomen zijn, gingen met name om (tijdelijke) dienstverbanden. De vraag naar gastwerkplekken was erg gering. Daarnaast is het aantal binnenkomende verzoeken in de periode tussen mei en juli 2022 bij veel universiteiten afgenomen.

Bij in ieder geval vijf van de dertien Nederlandse universiteiten zijn sinds het uitbreken van de oorlog daadwerkelijk wetenschappers uit Oekraïne opgevangen. Bij één universiteit betreft het één gastwerkplek en één dienstverband. Bij een andere universiteit ging het om twee tijdelijke dienstverbanden. Een derde universiteit heeft twee wetenschappers een gastwerkplek met beurs gegeven om te voorzien in hun levensonderhoud. Bij een vierde instelling zijn drie wetenschappers uit Oekraïne werkzaam op basis van een tijdelijk contract. Een vijfde universiteit heeft vier wetenschappers een tijdelijke aanstelling gegeven. In totaal zijn er, voor zover bekend bij de geïnterviewde contactpersonen, dus dertien wetenschappers uit Oekraïne geplaatst. Dit aantal zou in de praktijk echter hoger kunnen liggen, doordat niet alle ondersteuning centraal besproken of geregistreerd wordt.

De vraag om gastwerkplekken of (tijdelijke) dienstverbanden aan universiteiten en instituten in Nederland lijkt lager dan verwacht op basis van de aantallen (academische) vluchtelingen uit Oekraïne. Er zijn meerdere mogelijke factoren die de vraag naar ondersteuning door Nederlandse universiteiten hebben beperkt. De geringe vraag naar gastwerkplekken zou verklaard kunnen worden, doordat veel onderwijs en werk nog voortgezet kan worden via de servers van de Oekraïense universiteiten zelf. Deze servers zijn vaak veiliggesteld, omdat deze universiteiten zich verantwoordelijk voelen om ervoor te zorgen dat studenten en medewerkers hun werk ook tijdens de oorlog kunnen voortzetten. Hierdoor behouden wetenschappers toegang tot de digitale infrastructuur. Een groot deel van hen behoudt hierbij ook het contract en salaris bij de eigen universiteit. Daarnaast was er ‘dankzij’ de COVID-19-pandemie al veel ervaring met onlineonderwijs en -werk. Tot slot is er weinig vraag vanuit mannelijke wetenschappers, omdat Oekraïense mannen hun land niet mogen verlaten vanwege de militaire dienstplicht.

Een andere reden tot de beperkte vraag aan Nederlandse universiteiten van uit Oekraïne gevluchte wetenschappers is dat het grootste deel van het wetenschappelijk personeel uit Oekraïne zich nog in het land zelf bevindt. Zij hebben behoefte aan andere vormen van ondersteuning. De meeste beurzen in Europa worden ingezet voor de opvang van *at-risk scholars* in het nieuwe gastland, maar er is ook in Oekraïne ondersteuning nodig op de lange termijn, om de wetenschappelijke infrastructuur weer op te bouwen (Naujokaitytė, 2022). Ten slotte is het goed mogelijk dat de beperkte vraag deels verklaard kan worden doordat *at-risk scholars* in Nederland minder mogelijkheden hebben dan in andere Europese landen, zoals Duitsland. In vergelijking met die landen was er weinig concreet aanbod aan *at-risk scholars* uit Oekraïne beschikbaar op de websites van Nederlandse kennisinstellingen. Uit ons netwerk van organisaties is bovendien de suggestie gewekt dat Nederland onder *at-risk scholars* bekendstaat als een lastige plek om academisch onderdak te vinden. Deze suggestie is echter moeilijk te controleren.

De verzoeken die wél binnenkwamen bij Nederlandse universiteiten zijn overigens vaak (maar niet altijd) van goede kwaliteit; er komen uit Oekraïne vragen binnen van hooggekwalificeerde wetenschappers met indrukwekkende cv's. Toch leidt dit niet altijd tot een daadwerkelijke plaatsing aan een universiteit of andere vorm van institutionele inbedding. Een aanvullend probleem is dat de kwaliteit van de cv's niet altijd goed 'leesbaar' is, omdat Nederlandse wetenschappers bijvoorbeeld de kwaliteit van niet-Engelstalige academische tijdschriften niet goed kunnen inschatten.

2. INSTITUTIONELE STRUCTUREN VOOR DE ONDERSTEUNING VAN *AT-RISK SCHOLARS*

De manier waarop universiteiten omgaan met verzoeken van *at-risk scholars* die in Nederland zijn of naar Nederland willen komen, verschilt sterk per instelling. Sommige universiteiten bespreken de verzoeken in een universiteitsbreed, gecentraliseerd overleg, maar bij de meeste instellingen verloopt dit decentraal (per faculteit, afdeling of onderzoeksgroep). Vaak gaat het dan om verzoeken van *at-risk scholars* die al bekend zijn binnen het netwerk van de betreffende afdeling. Veel universiteiten hadden daarnaast ook voor de oorlog in Oekraïne al een contactpersoon voor *at-risk scholars*, waardoor de informatievoorziening over mogelijkheden tot het bieden van hulp eenvoudiger verliep.

Na de invasie werden op veel universiteiten structuren opgezet om met de specifieke situatie van de oorlog in Oekraïne om te gaan. Tien universiteiten riepen in 2022 een nieuwe werkgroep, taskforce of crisisoverleg in het leven. In deze overleggen kwamen medewerkers samen van verschillende afdelingen, zoals leden van het College van Bestuur, Onderwijs- en Studentzaken, Studentenadministratie, Studentassessors, Internationale Toelating en Uitwisseling, Bedrijfsvoering, Human Resources, Internationale Samenwerking, Diversity & Inclusion, Persvoorlichting, Juridische Zaken en enkele betrokken docenten of leden van universitaire young academies. Bij sommige universiteiten werd dit overleg na enkele weken weer ontbonden. Bij andere universiteiten bleef de werkgroep bestaan en werden hier, naast de vraag van *at-risk scholars* in het algemeen, ook verzoeken en problemen besproken van potentiële studenten en wetenschappers uit Oekraïne, Rusland en Belarus.

Bij drie universiteiten werd geen crisisoverleg of werkgroep opgericht. Daar is de ondersteuning van getroffen studenten en medewerkers ingebed in bestaande structuren. Binnenkomende verzoeken werden en worden direct doorverwezen naar de betreffende afdeling en decentraal afgehandeld. Twee van deze universiteiten hadden al voor de oorlog in Oekraïne een afdeling voor de ondersteuning van *at-risk scholars*.

Tot slot verschilt het sterk in welke mate universiteiten bezig zijn met vraagstukken rondom *at-risk scholars*. In veel gevallen wordt de ondersteuning sterk gedragen door intrinsieke motivatie van individuele beleidsmedewerkers of wetenschappers. Een groot deel van de Nederlandse universiteiten heeft geen duurzame structuur voor het bieden van hulp en ondersteuning aan deze groep wetenschappers.

3. ONDERSTEUNING VAN HUIDIGE MEDEWERKERS DIE GETROFFEN ZIJN DOOR CONFLICT

Wanneer er ergens in de wereld een crisis of oorlog uitbreekt of de academische vrijheid onder druk staat, raakt dit via allerlei netwerken ook mensen buiten het gebied in crisis. Nederlandse universiteiten hebben medewerkers met allerlei achtergronden en nationaliteiten. Toen Rusland Oekraïne binnenviel, werden daarom ook medewerkers in het hoger onderwijs in Nederland getroffen, die familie, vrienden, kennissen en collega's hadden in Oekraïne, Belarus of Rusland. De stress die dit met zich meebracht, zorgde er soms voor dat zij behoefte hadden aan extra ondersteuning.

Na de Russische invasie maakten Nederlandse universiteiten daarom al vrij snel een inventarisatie van de medewerkers met een Oekraïense, Russische of Belarussische nationaliteit. Er werd contact met hen opgenomen om te zien aan welke ondersteuning zij behoefte hadden. In eerste instantie was er door de onzekere situatie waarin zij zich bevonden veel behoefte aan een juiste informatievoorziening. Zo waren er veel vragen over visa en verblijfsvergunningen van medewerkers die in principe tijdelijk in Nederland waren.

Uit de inventarisatie bleek daarnaast dat sommige medewerkers financiële problemen hadden. Dit ging met name om medewerkers uit Rusland, die geen toegang meer hadden tot hun Russische bankrekeningen. Op veel universiteiten konden getroffen medewerkers daarom, net als studenten, aanspraak maken op universitaire noodfondsen en -leningen. Dit was met name bedoeld als acute hulp om te voorzien in het levensonderhoud. Hier is door medewerkers echter niet veel gebruik van gemaakt.

Daarnaast was er grote behoefte aan stressvermindering. De oorlog zorgde voor extra druk op het privéleven van de getroffen medewerkers, waardoor het soms lastig was om aan de strenge criteria van een dienstverband, tenure track of PhD

te voldoen. Ook bestonden er zorgen over aflopende tijdelijke contracten, omdat niet alle medewerkers terug konden of wilden keren naar hun thuisland. Veel universiteiten gingen hierdoor soepel om met de duur van tijdelijke contracten en verlengden deze. Daarnaast hadden medewerkers vanzelfsprekend toegang tot de reguliere psychologische ondersteuning en andere faciliteiten op de universiteit. Aanvullend hebben veel universiteiten sociale activiteiten georganiseerd, waardoor studenten en medewerkers die getroffen waren door de oorlog in Oekraïne steun konden vinden bij elkaar.

Medewerkers uit Belarus en Rusland ervaren nog een extra probleem. Zij zijn bang om negatief behandeld te worden door de rol die Rusland speelt in de oorlog. Zo werd onder meer als voorbeeld genoemd dat een collega-wetenschapper voor mentale ondersteuning aansloot bij een van de colleges van een Russische wetenschapper. Op deze manier kon bezien worden of er mogelijk negatieve reacties vanuit de studenten kwamen en hier indien nodig bij ingrijpen. Daarnaast zijn er gevallen bekend van Russische studenten of wetenschappers in Nederland die telefonisch geïntimideerd zijn door de Russische overheid. Zij ontvingen een telefoontje met vragen over hun loyaliteit in de Oekraïne-oorlog (Hoger Onderwijs Persbureau, 2022).

4. ONDERSTEUNING VAN *AT-RISK SCHOLARS*

Daarnaast zijn er wetenschappers uit het buitenland die naar Nederland vluchten of die aan universiteiten kenbaar maken dat zij dat willen doen. In het verleden verliep dit vooral via SAR. Die organisatie doet een screening van de wetenschappers die zich aanmelden en probeert voor hen een geschikte plek te vinden in het buitenland. Momenteel is SAR-NL – ofschoon de meeste universiteiten in Nederland lid zijn en een bijdrage betalen – minder actief door verschillende problemen die later in het rapport besproken worden. Daardoor kan SAR-NL geen beurzen in Nederland uitkeren. Universiteiten ontvangen daarnaast ook zelf verzoeken om ondersteuning. Zij kunnen grofweg drie dingen aanbieden: een tijdelijke gastwerkplek, een detacheringsovereenkomst of een (tijdelijke) arbeidsovereenkomst. In het eerste geval betaalt de universiteit alleen bepaalde faciliteiten voor de persoon, zoals een fysieke werkplek. Bij een detacheringsovereenkomst betaalt de Nederlandse universiteit een kleine bijdrage bovenop het salaris van een buitenlandse universiteit. Bij een (tijdelijke) arbeidsovereenkomst ontvangt de wetenschapper zijn of haar salaris van een Nederlandse universiteit. De drie opties worden hieronder uitgewerkt.

Ondersteuningsmogelijkheden van universiteiten

Indien een getroffen wetenschapper naar Nederland komt met eigen financiering of zelf in het levensonderhoud kan voorzien, kan de universiteit deze persoon een onbetaalde gastwerkplek aanbieden. Dit gaat middels een gastvrijheidsverklaring. De persoon kan dan diens eigen werk op afstand voortzetten. Hij of zij treedt niet in dienst, maar heeft wel toegang tot bepaalde faciliteiten van de universiteit. Denk hierbij aan digitale infrastructuur en informatievoorziening, een kantoor of fysieke werkplek en eventueel een laptop, telefoon of ov-kaart. Doordat de universiteit geen echte samenwerking aangaat, is de mate van inhoudelijke aansluiting van de wetenschapper bij het onderzoeksgebied van de instelling minder van belang. Een van de bevraagde kennisinstellingen stelde een tegemoetkoming van € 5000 per gastwerkplek beschikbaar.

Een andere optie is een detacheringsovereenkomst. De betreffende medewerker blijft dan in dienst van zijn of haar oorspronkelijke werkgever in het buitenland, maar wordt uitgezonden naar een Nederlandse universiteit. De persoon ontvangt zijn of haar salaris nog steeds van een buitenlandse universiteit of buitenlands onderzoeksinstituut, maar kan van de Nederlandse universiteit een vergoeding krijgen voor verblijfs- en reiskosten. Deze kosten liggen in Nederland namelijk vaak hoger dan in het buitenland. In het geval van een detacheringsovereenkomst is het echter wel van belang dat het onderzoeksgebied van de wetenschapper goed aansluit bij de ontvangende universiteit. Een detacheringsovereenkomst duurt vaak enkele maanden tot een jaar en er moet een duidelijke taakstelling geformuleerd worden. De kosten daarvan kunnen rond de € 50.000 liggen

Wetenschappers zonder eigen financiering kunnen in Nederland op zoek gaan naar een (tijdelijk) dienstverband. Zij krijgen hun inkomen doordat de universiteit salaris uitbetaalt of via een beurs, die door de universiteit of een externe partij wordt uitgekeerd. Op slechts twee universiteiten zijn echter, voor zover bekend, beurzen beschikbaar gesteld om wetenschappers met een gastwerkplek van leefgeld te voorzien. Dit ging om posities van drie tot twaalf maanden. Een andere universiteit gaf aan dat er ieder jaar een algemeen budget beschikbaar is waarmee een arbeids-overeenkomst met of plaatsing van een *at-risk scholar* gerealiseerd kan worden. In 2022 is een deel van dit budget gereserveerd voor Oekraïense wetenschappers om hen te ondersteunen bij huisvesting, reiskosten en een werkplek. Het salaris werd voor hen betaald vanuit het betreffende departement. Daarnaast is er een universiteit die vanuit de eigen financiële middelen twintig tijdelijke aanstellingen gecreëerd heeft voor *at-risk scholars*. Deze posities staan open voor alle gevluchte wetenschappers ongeacht hun nationaliteit en zijn cao-conforme aanstellingen die vaak voor maximaal één jaar geboden worden.

Informatie en mentoring

Om de beschikbare ondersteuning per Nederlandse instelling overzichtelijk weer te geven voor wetenschappers uit Oekraïne, werd de pagina 'AcademicsNLforUkraine' opgericht op het platform Factcards. Deze pagina werd vrij snel na het uitbreken van de oorlog opgezet door een samenwerking van KNAW, NWO, UNL, NFU en Academic-Transfer. Het doel is om wetenschappers uit Oekraïne een platform te bieden met een duidelijk overzicht van de beschikbare ondersteuning bij Nederlandse kennisinstellingen en hoe ze met die instellingen in contact kunnen komen (NWO, 2022). Op internationaal niveau bestaat daarnaast de organisatie #ScienceForUkraine. Dit is een gemeenschap van vrijwilligers van academische instituties in Europa en wereldwijd, die als doel heeft informatie te verzamelen en verspreiden over de verschillende

ondersteuningsmogelijkheden voor studenten en wetenschappers uit Oekraïne (#ScienceForUkraine, z.d.). Tot slot is er het mentorprogramma van de University of New Europe, waar ook een contactpersoon van de Universiteit van Amsterdam (UvA) bij betrokken is. Dit heeft een soortgelijke doelstelling als #ScienceForUkraine, maar richt zich ook op *at-risk scholars* uit Rusland en Belarus. Deze groep wetenschappers groeit namelijk snel, maar voor hen zijn momenteel minder faciliteiten beschikbaar dan voor wetenschappers uit Oekraïne. Dit netwerk heeft samen met een internationaal team van onderzoekers en vrijwilligers een interactieve database opgesteld met fellowships en calls voor onderzoekers uit Oekraïne, Belarus en Rusland (University of New Europe, 2022).

Ondersteuningsprogramma's en beurzen

Een mogelijkheid om *at-risk scholars* van een beurs te voorzien, is via het Hestia-programma van NWO. Dit programma biedt wetenschappers met een tijdelijke of vaste verblijfsvergunning de mogelijkheid om financiering aan te vragen voor twaalf tot achttien maanden bij een fulltime aanstelling en voor 24 maanden bij een deeltijdaanstelling (NWO, z.d.). Een Hestia-beurs is altijd gekoppeld aan een lopend door NWO gefinancierd project en het doel is om wetenschappers die hebben moeten vluchten een ingang in de Nederlandse wetenschap te geven. Deze beurzen zijn echter niet beschikbaar voor de meeste vluchtelingen uit Oekraïne, omdat zij geen statushouder (bijvoorbeeld asielzoeker)² zijn.

In Nederland zijn verder weinig beurzen beschikbaar voor *at-risk scholars*. Enkele van de mogelijkheden op internationaal niveau zijn ook in Nederland beschikbaar, maar *at-risk scholars* en gastorganisaties in Nederland concurreren daarbij met wetenschappelijke instellingen in andere landen. Zo heeft de organisatie All European Academies (ALLEA) Funding Line 1 en 2 in het leven geroepen. Dit is een onderdeel van het European Fund for Displaced Scientists. Europese academische instellingen kunnen hier voor een periode van maximaal één jaar een beurs aanvragen om een *at-risk scholar* uit Oekraïne in dienst te nemen. De aanvraag bestond uit twee rondes, waarvan de eerste geopend was tot 1 juli 2022. De tweede ronde was geopend tot 15 augustus 2022 (ALLEA, z.d.). Daarnaast heeft de Europese Commissie besloten om beurzen uit te keren als onderdeel van de Marie Skłodowska-Curie Actions. De MSCA4Ukraine keert beurzen uit aan doctorale kandidaten en postdoc onderzoekers. Met de beurs kunnen wetenschappers uit Oekraïne hun werk voortzetten aan andere Europese universiteiten of in Oekraïne zelf. In totaal is er € 25

---

2 Zie bijvoorbeeld www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/asielbeleid/huisvesting-asielzoekers-met-verblijfsvergunning en <https://ind.nl/nl/oekraïne/richtlijn-tijdelijke-bescherming-oekraïne>.

miljoen beschikbaar gesteld en sinds oktober 2022 kunnen aanvragen ingediend worden. De beurzen hebben een maximale duur van twee jaar (Europese Commissie, 2022).

5. KNELPUNTEN IN DE OPVANG EN ONDERSTEUNING VAN *AT-RISK SCHOLARS*

Uit deze verkenning blijkt dat Nederlandse universiteiten, vergeleken met die in andere landen, weinig eigen mogelijkheden hebben om *at-risk scholars* steun te bieden. De meeste verzoeken van *at-risk scholars* kunnen in Nederland helaas niet in behandeling genomen worden, omdat er geen manier bestaat om via de instellingen een financiële vergoeding of financiële ondersteuning te bieden. Alle gesproken instellingen geven aan dat er geen mogelijkheid is vanwege de vrees voor problemen met het ministerie van Financiën en de Nederlandse Arbeidsinspectie, die mogelijk een boete kan opleggen omdat het werk van een gevluchte wetenschapper onbedoeld gezien kan worden als een arbeidsrelatie waarvoor een salaris in plaats van een beurs vereist is, voor zowel de instelling zelf als de ontvangen *at-risk scholar*. Hierbij wordt een externe beurzenerverstreker die deze taak op zich kan nemen, gemist. Het Hestia-programma van NWO biedt hier gedeeltelijk uitkomst, maar dit programma kent enkele beperkingen, waardoor deze niet voor alle *at-risk scholars* beschikbaar is. Daarnaast is er sprake van beperkte vacatureruimte voor *at-risk scholars* bij kennisinstellingen, ervaren medewerkers op universiteiten een hoge werkdruk waardoor zij weinig ruimte hebben om extra ondersteuning te bieden aan *at-risk scholars* en is er een gebrek aan een landelijk platform om ondersteuningsmogelijkheden naar wetenschappers te communiceren. Ook bestaat bij instellingen de vraag wie verantwoordelijk is voor de ondersteuning van *at-risk scholars* bij praktische zaken (bijvoorbeeld een woning vinden) en op welke manier publieke beeldvorming het aanbod aan ondersteuning beïnvloedt. Tot slot vrezen sommige instellingen en personen uit conflictgebieden voor een braindrain wanneer veel wetenschappers naar het buitenland vluchten. Deze verschillende knelpunten zijn hieronder verder uitgewerkt.

Knelpunt 1: gebrek aan een externe beurzenverstrekker

Vrijwel alle universiteiten vrezen voor problemen met de fiscus en de arbeidsinspecteur wanneer zij een financiële bijdrage zouden betalen aan *at-risk scholars*. Het arbeidsrecht in Nederland is erg strikt. Wanneer arbeid verleend wordt in een dienstverband, moeten werkgevers zich houden aan een raamwerk van regels. Een dienstverband bestaat uit drie elementen: geleverde inspanning, een gezagsverhouding tussen opdrachtgever en uitvoerder en een looncomponent. Indien aan deze voorwaarden wordt voldaan, is er sprake van een werkgever-werknemerrelatie en moet de werkgever loonheffing afdragen. Zelfs als er geen sprake is van een echte dienstbetrekking, kan het zo zijn dat de Belastingdienst de arbeidsverhouding tussen opdrachtgever en uitvoerder toch beschouwt als een dienstbetrekking. In dat geval spreek je van een fictief dienstverband. Wanneer dit het geval is, moet de opdrachtgever net als bij een echte dienstbetrekking loonheffing inhouden en afdragen.

Wanneer een universiteit een wetenschapper inhuurt, wordt er arbeid verricht en loon betaald. Hoewel de hiërarchische verhouding betwist kan worden, is er volgens de Belastingdienst toch sprake van een fictief dienstverband wanneer een universiteit direct middelen betaalt aan een privépersoon. Wanneer een universiteit dus een *at-risk scholar* een (tijdelijke) aanstelling aanbiedt, moet daarvoor loonheffing worden afgedragen. Indien dit niet gebeurt, kan de Belastingdienst boetes opleggen. Dit zorgt ervoor dat universiteiten meer zouden moeten betalen en daarom kunnen ze niet zomaar financiële ondersteuning bieden aan een *at-risk scholar*. Het is wel mogelijk om binnen de fiscale kaders een vrijwilligersvergoeding te betalen aan *at-risk scholars*, maar deze mag per kalenderjaar niet meer dan € 1800 bedragen.

In het verleden verschaftte het UAF, een samenwerkingspartner van SAR-NL, beurzen aan *at-risk scholars*. Het UAF en de betreffende universiteit draaiden samen op voor de kosten van de beurs, waarbij het UAF het geld uitkeerde aan de *at-risk scholar*. Door deze constructie hoefden universiteiten geen loonheffing te betalen. Omdat het een externe geldstroom was, konden de universiteiten ook zonder risico tijdelijk beperkte beurzen uitbetalen (tenzij ze bij een aanstelling met eigen geld vrezen na een jaar een vaste aanstelling te moeten bieden).

In 2020 verbrak het UAF de samenwerking. Het UAF vreesde voor financiële risico's door te fungeren als bemiddelaar in de uitkering van beurzen. Daarom kan SAR-NL, zolang het geen externe beurzenverstreckende partnerorganisatie heeft, geen beurzen toekennen aan *at-risk scholars* die voor de korte of middellange termijn hun academische werk voort willen zetten aan een Nederlandse universiteit.

Momenteel ondersteunt het UAF zowel wetenschappers die de asielprocedure in Nederland doorlopen als die reeds een statushouder zijn. Daarnaast heeft het UAF in haar nieuwe visie aangegeven te willen onderzoeken of *at-risk scholars* weer een plek krijgen bij het UAF. Op het moment van schrijven heeft het UAF echter nog geen concrete toezeggingen gedaan.

Knelpunt 2: beperkingen NWO Hestia-beurs

Het Hestia-beurzenprogramma van NWO werkt goed, maar heeft bepaalde beperkingen. De meeste *at-risk scholars*, waaronder die uit Oekraïne, maken hier bijvoorbeeld geen aanspraak op, omdat zij geen officiële vluchtelingenstatus hebben (zoals eerder vermeld). Daarnaast worden er meestal slechts tien beurzen per jaar uitgereikt, waardoor er geen grote aantallen *at-risk scholars* ondersteund kunnen worden. Tot slot zijn de beurzen altijd gekoppeld aan een door NWO gefinancierd project. Op 17 juni schreef minister Dijkgraaf hierover in zijn Kamerbrief met ambities voor het hoger onderwijs en onderzoek: 'Binnen de bestaande financiële kaders zal ik met NWO bespreken of de huidige middelen voor Hestia toereikend zijn.' (Dijkgraaf, 2022) Het is echter onduidelijk wat deze eventuele uitbreiding van het Hestia-programma inhoudt.

Knelpunt 3: beperkte vacatureruimte

At-risk scholars met een verblijfs-/werkvergunning kunnen reageren op openstaande vacatures, maar de concurrentie voor wetenschappelijke posities is groot. Zoals de universiteiten aangeven, zal altijd de beste sollicitant aangenomen worden voor een functie. De maatstaven hiervoor zijn vaak ongunstig voor wetenschappers met een vluchtelingenachtergrond, bijvoorbeeld omdat zij beoordeeld worden aan de hand van Engelstalige publicaties en/of hun Engelse taalbeheersing, die beide vaak niet voldoende aanwezig zijn. Daarnaast kan een vluchtelingenachtergrond zorgen voor grote gaten in een cv. Ook zijn veel posities ingebouwd in bestaande projecten en onderzoekslijnen, maar deze sluiten lang niet altijd aan bij de expertise van *at-risk scholars*. Tot slot gaf #ScienceForUkraine aan dat er voor veel openstaande posities gezocht wordt naar iemand die langer kan blijven, wat lastig kan zijn voor wetenschappers die hopen op korte termijn terug te keren naar hun thuisland. Dit is ook waarom wetenschappers uit Oekraïne aangeven vooral behoefte te hebben aan flexibele, kortdurende, maar verlengbare ondersteuning. Een commitment van een aantal jaren kan als verraad voelen jegens het land en de landgenoten die zij achterlaten.

Knelpunt 4: communicatie van het aanbod

Vanuit diverse universiteiten hebben medewerkers kritiek geuit op de pagina 'AcademicsNLforUkraine' op het platform AcademicTransfer. Zij zien de pagina als windowdressing, omdat ze het idee kregen dat daar (betaalde) vacatures voor gevluchte wetenschappers werden aangeboden, terwijl er in de praktijk geen sprake was van vacatures die specifiek voor deze doelgroep waren bedoeld. Dit was echter niet het doel van het initiatief. De samenwerking met AcademicTransfer was bedoeld om het aanbod aan (onbezoldigde) gastwerkplekken zichtbaar te maken en om fact cards met de contactgegevens per instelling of onderdeel te publiceren. Het aanbod van gastwerkplekken op Nederlandse universiteiten vond helaas maar moeilijk zijn weg naar AcademicsNLforUkraine, doordat de centraal gekozen route via de afdelingen HR niet altijd voor een soepele doorgang zorgde. Op het moment van schrijven zijn er vijf universiteiten en enkele onderzoeksinstituten vertegenwoordigd op het platform. In het verleden hebben ook andere universiteiten vacatures geplaatst, maar deze zijn er weer vanaf gehaald nadat een kandidaat gevonden was. Medewerkers aan universiteiten geven aan liever het proces om te keren door zich in eerste instantie op de vraag te richten; aan de hand van een profiel en cv van een wetenschapper kunnen zij dan kijken waar deze persoon het best zou passen. Hier bestaan echter nog geen concrete plannen voor.

Door de eerdergenoemde grote concurrentie maken gevluchte wetenschappers uit Oekraïne in de praktijk weinig kans om aangenomen te worden op open vacatures.

Knelpunt 5: hoge werkdruk

Sommige medewerkers vrezen dat de ondersteuning van *at-risk scholars* ervoor zal zorgen dat de werkdruk bij het overige personeel van de universiteit oploopt. De ervaring leert dat wetenschappers met een vluchtelingenachtergrond door hun vluchtverleden soms lastig aansluiting vinden bij bestaande onderzoeksgroepen. Traumatische ervaringen en gaten in hun cv zorgen ervoor dat zij behoefte hebben aan aanvullende ondersteuning. Hoewel veel universiteiten bereid zijn dit aan te bieden, kan dat een extra belasting betekenen voor de betreffende onderzoeksgroep. Dit komt nog bovenop de bestaande werkdruk, die voor veel onderzoekers in Nederland al behoorlijk hoog is. Het is daarom lastig om personen aan te nemen die niet voor honderd (of meer) procent kunnen meedraaien. In het verleden is gebleken dat ook de begeleiding van promovendi met een vluchtelingenachtergrond voor meer druk op de begeleider kan zorgen.

Knelpunt 6: ondersteuning bij praktische zaken

Enkele universiteiten noemden het vinden van huisvesting voor de opgevangen wetenschappers een groot probleem. Indien medewerkers niet op een acceptabele afstand van de universiteit kunnen wonen, heeft het naar hun mening weinig zin om hun een werkplek aan te bieden, ook omdat de kosten voor het openbaar vervoer hoog zijn. De vraag is echter bij wie de verantwoordelijkheid voor de ondersteuning bij praktische zaken ligt. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor ondersteuning bij het vinden van kinderopvang of het aanvragen van subsidies.

Knelpunt 7: publieke druk en beeldvorming

Hoewel de bereidheid om hulp te bieden groot lijkt, speelt beeldvorming een rol in wie geholpen kan worden. Als het gaat om vluchtelingen uit Oekraïne, lijkt het alsof de wens om te helpen in de praktijk soms groter is dan waar deze groep behoefte aan heeft. Aan de andere kant zijn universiteiten huiverig om ondersteuning te geven aan wetenschappers uit Belarus en Rusland, omdat zij negatieve reacties vrezen. Financiële ondersteuning van wetenschappers uit deze landen wordt soms, kort door de bocht, gezien als indirecte financiering van de oorlog in Oekraïne. Tot slot worden andere groepen *at-risk scholars* die behoefte hebben aan ondersteuning onderbelicht in het publieke debat en de publieke beeldvorming. Denk bijvoorbeeld aan wetenschappers uit Afghanistan, waar nu nog weinig over gesproken wordt.

Knelpunt 8: braindrain

Een ander vraagstuk betreft welke vorm van ondersteuning de juiste is. Enerzijds willen universiteiten een *at-risk scholar* zekerheid bieden door structurele ondersteuning aan te bieden. Anderzijds kan langdurige opvang elders zorgen voor een braindrain uit het land van herkomst, wat weer een negatief effect kan hebben op de wederopbouw van academische instellingen daar (als dit mogelijk is; helaas is niet in alle landen een verbetering van de situatie van wetenschappers te verwachten). Uit gesprekken is gebleken dat dit ook iets is waar wetenschappers uit Oekraïne zich momenteel zorgen over maken. Braindrain moet echter niet als argument gebruikt worden om geen hulp aan te bieden, maar om flexibel te zijn in de vorm en duur van deze hulp.

6. BEST PRACTICES

Andere Europese landen gaan erg verschillend om met de opvang en ondersteuning van *at-risk scholars*. Hieronder wordt een aantal initiatieven uitgelicht die als inspiratie zouden kunnen dienen voor onder andere Nederland.

In Duitsland bestaan verschillende mogelijkheden om beurzen aan te vragen voor *at-risk scholars*. Dit kan gedaan worden door de wetenschapper zelf of door de instelling die als host wil optreden. Een belangrijk voorbeeld is het Philipp Schwartz Initiatieve, van de Alexander von Humboldt-stichting. Hier kunnen universiteiten een volledige beurs aanvragen voor 24 maanden om een *at-risk scholar* aan te nemen. Daarna bestaat de mogelijkheid om dit met 12 maanden te verlengen. Er is ruimte voor 25 tot 30 beurzen per jaar. Het initiatief wordt deels gefinancierd door het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken en door verschillende stichtingen. De beurzen kunnen ook aangevraagd worden door wetenschappers die zich buiten Duitsland bevinden (Humboldt Foundation, z.d.). Daarnaast heeft Daad, een Duitse organisatie die beurzen verstrekt, een database opgezet van alle beschikbare beurzen voor studenten en wetenschappers uit Oekraïne. Hierop zijn alle mogelijkheden in Duitsland overzichtelijk samengevat op één pagina, <https://daad-ukraine.org>, die ook in het Oekraïens beschikbaar is.

In Groot-Brittannië doen academische instituties aan ‘twinning’ met Oekraïense instellingen voor hoger onderwijs. Door instellingen met elkaar te matchen, kunnen initiatieven voor ondersteuning opgezet worden, zoals het delen van onlinehulpmiddelen, het initiëren van nieuwe onderzoekssamenwerkingen en de uitwisseling van studenten en medewerkers. Op korte termijn kunnen academici uit Oekraïne ondergebracht worden bij de gematchte Britse universiteit om zo het onderwijs op afstand voort te zetten vanuit een stabiele omgeving. Het doel is om braindrain te voorkomen, doordat studenten en medewerkers niet ‘zomaar’ verdwijnen binnen allerlei andere Europese hogeronderwijsinstellingen. De samenwerkingen zijn bovendien bedoeld om ondersteuning aan te bieden op lange termijn (Hazell, 2022).

In Polen werkt de Polish Young Academy (PAS) met zogenoemde tickets om *at-risk scholars* te helpen. Op hun platform kan een vluchtende wetenschapper vermelden van welke wetenschappelijke discipline en universiteit hij of zij afkomstig is, naar welke stad of universiteit de persoon onderweg is en hoeveel gezinsleden er meekomen. Anderzijds kunnen instellingen een formulier invullen met de beschikbare middelen voor de ondersteuning van *at-risk scholars*. Op die manier kan PAS wetenschappers koppelen aan geschikte instellingen. Daarnaast worden de kosten voor de reis van Oekraïne naar Polen en het verblijf van de wetenschappers vergoed door PAS (Zdziebłowski, 2022).

Een interessant model is ook de 'New University in Exile Consortium'. Een aantal Amerikaanse universiteiten is in de jaren dertig van de vorige eeuw dit initiatief gestart om gevluchte, voornamelijk Joodse wetenschappers uit Europa op te vangen, in eerste instantie aan de University in Exile in New York. Universiteiten die lid zijn van het consortium beloven om elk jaar ten minste één *at-risk scholar* op te nemen. Deze *at-risk scholars* worden digitaal met elkaar in verbinding gebracht. Bovendien wordt ondersteuning geboden aan gevluchte wetenschappers uit landen met acute conflicten, zoals Afghanistan. Zie newuniversityinexileconsortium.org. In andere gevallen zijn de communities van gevluchte wetenschappers uit landen zoals Jemen of Iran zelf bezig met digitale ondersteuning en netwerken, zie bijvoorbeeld iranacademia.com/about/?lang=en.

De Young Academy Groningen werkt aan een pilot voor een language buddy programme om wetenschappers in Oekraïne (en in de toekomst mogelijk ook uit andere landen) ondersteuning te bieden met het schrijven en publiceren van wetenschappelijke artikelen in het Engels, door ze te verbinden aan vrijwilligers uit andere landen. Dit is gedeeltelijk geïnspireerd door het Mentoring project dat de Global Young Academy in samenwerking met Scholars-At-Risk en Scholar Rescue Fund aanbiedt.

Tot slot is er, zoals eerder vermeld, het mentorprogramma van de University of New Europe. Dit internationale programma is niet verbonden aan één instelling, maar wordt ondersteund en gefinancierd door Duitsland en Nederland. Er nemen op het moment van schrijven bijna zeshonderd mensen aan deel, waarvan een kleine driehonderd mentoren en mentees. Daaronder zijn veel onderzoekers uit Oekraïne, Belarus en Rusland die in nood verkeren. (Online) mentorconstructies worden door Nederlandse universiteiten weinig gebruikt, terwijl ze in de praktijk goed blijken te werken. Het mentorprogramma heeft al veel personen een ingang geboden bij universiteiten wereldwijd en het is zo ingericht, dat het mentoren relatief weinig tijd kost. Mentoren krijgen ook instructies over hoe ze het mentorschap het best vorm kunnen geven. Denk hierbij aan ondersteuning bij het maken van netwerken en bij het schrijven van applicaties. Mentoren hebben in het verleden aangegeven dat de

werkdruk overzichtelijk is en dat het mentorschap ook morele steun biedt in tijden van heftig oorlogsnieuws (E. Rutten, persoonlijke communicatie, 6 september 2022). Meer over het programma is te vinden op de website neweurope.university.

7. AANBEVELINGEN VOOR BETERE ONDERSTEUNING VAN *AT-RISK SCHOLARS*

Op basis van de gevoerde interviews kunnen we concluderen dat het huidige systeem voor de opvang en ondersteuning van *at-risk scholars* in Nederland onvoldoende functioneert, terwijl dit in andere Europese landen wel het geval lijkt te zijn. Dit bleek ook doordat veel geïnterviewden gefrustreerd zijn over het feit dat ze niet kunnen helpen wanneer hulp wel gewenst was. Aan de hand van de verzamelde informatie en geïdentificeerde knelpunten zijn daarom zes aanbevelingen opgesteld om de opvang en ondersteuning van *at-risk scholars* in Nederland te bevorderen.

AANBEVELING 1: DUURZAME STRUCTUUR VOOR ONDERSTEUNING

In de eerste plaats is er behoefte aan een landelijke structuur voor de opvang en ondersteuning van *at-risk scholars*. Dit zorgt ervoor dat verzoeken uniform behandeld worden en dat niet enkel *at-risk scholars* met een uitgebreid netwerk ondersteuning krijgen van Nederlandse kennisinstellingen. Daarnaast zorgt een centrale behandeling ervoor dat er meer overzicht is van de exacte behoeften en ondersteuningsmogelijkheden.

Om dit te realiseren, moet er een oplossing komen voor de fiscale problemen en het gebrek aan beurzen. Voor SAR-NL én de Nederlandse universiteiten zou het helpen om een externe beurzenverstrekker te hebben die fungeert als centraal aanspreekpunt voor het SAR-netwerk en die in staat is om het proces van beursverstrekking te organiseren. In het verleden had het UAF deze rol en ook Nuffic heeft op verzoek van instellingen in het Nederlandse SAR-netwerk onderzocht of zij in staat zou zijn deze rol te vervullen. Nuffic heeft echter geconstateerd tegen dezelfde obstakels als het UAF aan te lopen, welke zij niet zelf kan oplossen. Die obstakels, zoals onder andere beschreven onder knelpunt 1, vereisen een oplossing in de fiscale en arbeidsrechtelijke hoek. Hiervoor is de overheid en politiek nodig. Betrokken ministeries zoals OCW en Financiën zouden daarom met elkaar en uitvoeringsinstanties als de Belastingdienst en de Arbeidsinspectie in gesprek

moeten gaan om te onderzoeken of zij de nodige oplossingen en garanties kunnen bieden om een Nederlands SAR programma te laten slagen. Indien het ministerie kan helpen met het opzetten van deze structuur, kunnen universiteiten ook geld investeren in een fonds waaruit die beurzen betaald worden, wetende dat zij geen problemen zullen krijgen met de Belastingdienst. Ook kunnen private partijen een bijdrage doen. Bij het oprichten van zo'n nieuw fonds is het ook belangrijk om na te denken over enkele praktische aspecten zoals de tijdsduur van een verblijf, het vinden van huisvesting enz.

AANBEVELING 2: UITBREIDING VAN HET HESTIA-PROGRAMMA

Zoals eerder genoemd zal het ministerie van OCW met NWO bekijken of de middelen voor het Hestia-programma toereikend zijn (Dijkgraaf, 2022). Het huidige programma heeft ruimte voor ongeveer tien beurzen per jaar, maar is enkel beschikbaar in specifieke gevallen. In de praktijk gaat het vaak om internationale masterstudenten die na hun studie niet terug konden naar hun land van herkomst, waardoor zij in Nederland een vluchtelingenstatus aangevraagd hebben. Het gaat hierbij dus vaak om jonge wetenschappers. Een uitbreiding van de doelgroep en het aantal beschikbare beurzen binnen dit programma zou betekenen dat er meer *at-risk scholars* via deze weg opgevangen kunnen worden. Daarnaast zou het helpen als Hestia een meer flexibele vorm aanneemt, waarbij de beurs niet per se aan een lopend project gekoppeld is. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat het matchen van *at-risk scholars* makkelijker wordt.

AANBEVELING 3: DELEN VAN BEST PRACTICES

Het uitwisselen van kennis en ervaring over de ondersteuning van *at-risk scholars* kan helpen om meer initiatieven op te zetten. Dit kan bijvoorbeeld gedaan worden via de netwerken van UNL of SAR-NL. De mate van kennis en ervaring met de ondersteuning van *at-risk scholars* verschilt sterk, waardoor universiteiten van elkaar kunnen leren, bijvoorbeeld op het gebied van aanvullende ondersteuning of het matchen van wetenschappers aan de juiste afdeling. Ook internationale initiatieven kunnen interessant zijn voor Nederlandse instellingen, zoals de werkwijze van de Polish Young Academy op het gebied van matchmaking, zeker wanneer Europese Academienetwerken hun krachten bundelen en vluchtelingen daarmee over Europa verdeeld kunnen worden. Op deze manier kunnen namelijk het best inhoudelijke matches gemaakt worden. Een andere interessante mogelijkheid is het werken met mentorprogramma's, zoals dat van de University of New Europe.

AANBEVELING 4: PLATFORM VOOR INFORMATIEVERSTREKKING AAN AT-RISK SCHOLARS

Voor *at-risk scholars* is het nog steeds lastig om een overzicht te krijgen van de mogelijkheden in Nederland. De initiatieven zijn (nog) niet altijd goed op elkaar

afgestemd. Een voorbeeld zijn de pagina's AcademicsNLforUkraine en #ScienceForUkraine. Beide verzamelen vacatures en mogelijkheden voor wetenschappers uit Oekraïne, maar niet alle informatie op AcademicsNLforUkraine wordt ook weergegeven op #ScienceForUkraine. Het zou daarom goed zijn om een algemeen platform op te zetten waar alle *at-risk scholars* informatie kunnen vinden over de ondersteuningsmogelijkheden in Nederland.

AANBEVELING 5: BRAINDRAIN VOORKOMEN

Braindrain voorkomen betekent niet dat we geen *at-risk scholars* in Nederland moeten opvangen, maar dat we flexibel moeten zijn in de hulp die we aanbieden. Op die manier kan een wetenschapper, indien wenselijk, makkelijk terugkeren naar zijn of haar thuisland of kunnen wetenschappers op afstand ondersteund worden. Volgens de Polish Young Academy (2022) kan dit bijvoorbeeld door werk aan te bieden voor een korte termijn met mogelijkheid tot verlenging. Daarnaast kan een *at-risk scholar* tijdens zijn of haar tijd in het buitenland een netwerk opbouwen dat ook van pas komt na terugkeer. Op deze manier kunnen wetenschappers hun positie bij terugkomst versterken.

In Oekraïne zien we bijvoorbeeld dat veel universiteiten online en/of fysiek onderwijs blijven aanbieden. Ook wetenschappelijk personeel blijft in veel gevallen in het eigen land werkzaam, maar beschikt niet meer over de juiste middelen en netwerken. De wetenschappers die in Oekraïne zijn, zouden dus geholpen kunnen worden door beurzen uit het buitenland of door netwerken met collega-onderzoekers elders.

AANBEVELING 6: GELIJKE AANDACHT VOOR ALLE AT-RISK SCHOLARS

Wetenschappers uit Rusland en Belarus moeten niet uit het oog verloren worden. Zij bevinden zich in een lastige positie. In veel gevallen kan openlijke afkeuring van de invasie van Oekraïne ervoor zorgen dat deze personen zichzelf en hun toekomst of hun familie in gevaar brengen. Daarnaast is de kans groot dat onderzoekers uit deze landen op korte termijn geen verbetering gaan meemaken in de vrijheid van hun wetenschap. Om vrije wetenschap te bevorderen, moet deze groep dus ook waar mogelijk ondersteund worden. De institutionele banden met Rusland zijn in veel gevallen verbroken, maar daarbij is het van belang om instituties niet te verwarren met individuen.³

---

3 Een bijzonder probleem voor wetenschappers uit landen met dictatoriale regimes is wat er gebeurt als zowel *at-risk scholars* als pro-regimewetenschappers in een derde land (zoals Nederland) werken. Hier is het belangrijk dat universiteiten voorzichtig zijn en naar mensen met expertise luisteren, zodat *at-risk scholars* zich veilig kunnen voelen.

De oorlog in Oekraïne heeft voor veel personen de ogen geopend voor het feit dat de universiteiten en onderzoeksinstituten ook een rol hebben in het opvangen van *at-risk scholars* en het beschermen van kennis. Dat is mooi om te zien, maar soms ook pijnlijk voor de vluchtelingen uit andere landen die deze ondersteuning en aandacht niet gekregen hebben. Het zou daarom goed zijn als de ervaringen en aanbevelingen in dit rapport gebruikt kunnen worden voor *at-risk scholars* met alle nationaliteiten. De oorlog in Oekraïne is niet de eerste keer dat de soevereiniteit van een land ernstig geschonden wordt en dat mensen moeten vluchten omdat hun kennis een bedreiging vormt voor onderdrukkende regimes. Het zal dan ook zeker niet de laatste keer zijn. De bij dit rapport betrokken partijen ondersteunen de conclusie dat het tijd is om een permanente structuur in het leven te roepen om *at-risk scholars* te ondersteunen.

LITERATUURLIJST

- ALLEA. (z.d.). European Fund for Displaced Scientists: Information Regarding Funding Line 1. Geraadpleegd op 25 juni 2022 van <https://allea.org/efds-funding-line-1/#:~:text=Funding%20line%201%20of%20the,research%20in%20a%20safe%20environment>.
- Dijkgraaf, R. (2022). Beleidsbrief Hoger Onderwijs en Wetenschap Tweede Kamer [kamerbrief]. www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap/documenten/kamerstukken/2022/06/17/aan-de-tweede-kamer-beleidsbrief-hoger-onderwijs-en-wetenschap.
- Europese Commissie. (2022). Commission launches scheme to support displaced scientists from Ukraine. Geraadpleegd op 17 juli 2022 van <https://marie-sklodowska-curie-actions.ec.europa.eu/news/commission-launches-scheme-to-support-displaced-scientists-from-ukraine#:~:text=The%20European%20Commission%20has%20announced,the%20Marie%20Sk%C5%82odowska%2DCurie%20Actions.&text=The%20MSCA4Ukraine%20scheme%20is%20part,support%20researchers%20fleeing%20the%20war>.
- Hazell, W. (2022). UK universities to 'twin' with Ukraine unis to support students and academics during Russian invasion. Inews. Geraadpleegd op 18 juli 2022 van <https://inews.co.uk/news/education/uk-universities-twin-ukrainian-unis-support-students-academics-russian-invasion-1562574>.
- Hoger Onderwijs Persbureau. (2022). Russische studenten en medewerker telefonisch geïntimideerd. Geraadpleegd op 8 juli 2022 van www.folia.nl/actueel/151579/russische-studenten-en-medewerker-telefonisch-geintimideerd.
- Humboldt Foundation. (z.d.). Philipp Schwartz Initiative. Geraadpleegd op 18 juli 2022 van www.humboldt-foundation.de/bewerben/foerderprogramme/philipp-schwartz-initiative.
- Naujokaitytė, G. (2022). Ukrainian researchers want to shift the focus of international support from crisis response mode to rebuilding the science ecosystem. Science|Business. Geraadpleegd op 15 juli 2022 van <https://sciencebusiness.net/news/ukrainian-researchers-want-shift-focus-international-support-crisis-response-mode-rebuilding>.

- NWO. (z.d.). Hestia – Impuls voor Vluchtelingen in de Wetenschap. Geraadpleegd op 27 mei 2022 van www.nwo.nl/onderzoeksprogrammas/hestia-impuls-voor-vluchtelingen-de-wetenschap.
- NWO. (2022). Landelijk platform gastwerkplekken voor Oekraïense wetenschappers. Geraadpleegd op 16 juli 2022 van www.nwo.nl/nieuws/landelijk-platform-gastwerkplekken-voor-oekraïense-wetenschappers.
- Polish Young Academy. (2022). Comments from Polish Young Academy based on the contact with Ukrainian scientists and their families escaping the war.
- Polishchuk, Y., Moskvina, V., Degtryarova, I., Galat, M. & Makaruk, L. (2022). Assessing the needs of Ukrainian scholars in dangerous circumstances. The Young Scientist Council at the Ministry of Education and Science in Ukraine. Geraadpleegd op 14 juli 2022 van <https://zenodo.org/record/6413145#.YtKEIHZBw2z>.
- Rijksoverheid. (z.d.). Werk en inkomen voor vluchtelingen uit Oekraïne. Geraadpleegd op 27 mei 2022 van www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/opvang-vluchtelingen-uit-oekraïne/ondersteuning-in-nederland/werk-en-inkomen.
- Rijksoverheid. (2022). Verzamelbrief opvang Oekraïne. Geraadpleegd op 27 mei 2022 van www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/04/06/tk-verzamelbrief-opvang-oekraïne.
- SAR. (2022). Annual Report 2021. Geraadpleegd op 29 juni 2022 van www.scholarsatrisk.org/wp-content/uploads/2022/01/SAR-Annual-Report-2021-Pages-1.pdf.
- #ScienceForUkraine. (z.d.). About. Geraadpleegd op 22 juli 2022 van scienceforukraine.eu/about.
- UAF. (2021). Jaarverslag 2021. Geraadpleegd op 27 mei 2022 van www.uaf.nl/wp-content/uploads/2022/06/22_038_UAF.013-UAF-Jaarverslag-2021-gecomprimeerd-gecomprimeerd.pdf.
- University of New Europe. (2022). Emergency resources for scholars and students, artists and cultural workers, journalists, lawyers and human rights defenders in need and/or at risk. Geraadpleegd op 7 september 2022 van <https://neweurope.university/wp-content/uploads/2022/09/Resources-for-Academics-and-Cultural-Workers-at-Risk-1.pdf>.
- Zdziebłowski, S. (2022). Polish Young Academy PAS organizes support for Ukrainian scientists. Geraadpleegd op 18 juli 2022 van <https://scienceinpoland.pl/en/news/news%2C91477%2Cpolish-young-academy-pas-organizes-support-ukrainian-scientists.html>.

BIJLAGE 1: INTERVIEWVRAGEN

Contactpersoon:

Universiteit:

Datum en tijd:

Heeft uw universiteit na het uitbreken van de oorlog in Oekraïne een interne werkgroep opgericht voor de ondersteuning van vluchteling-studenten en -medewerkers?

- Zo ja, wie maakt deel uit van deze werkgroep? En wat is hun rol binnen de universiteit?
- Is deze opgericht vanwege de oorlog in Oekraïne of bestonden er al eerdere initiatieven om *at-risk scholars* en studenten te ondersteunen?
- Wat is uw/jullie eigen rol hierbinnen?

Wat doet uw universiteit op dit moment voor studenten die getroffen zijn door oorlog?

- Hoe zit dit voor studenten die getroffen zijn door de oorlog in Oekraïne en die al ingeschreven waren voor de oorlog begon? Om hoeveel studenten gaat het ongeveer?
- Hoe zit dit voor verzoeken van studenten uit Oekraïne, Belarus en Rusland die volgend jaar in Nederland willen komen studeren? Om hoeveel aanmeldingen gaat het ongeveer?
- Hoe zit dit voor andere groepen studenten die naar Nederland komen als vluchteling?

Wat ziet u als de grootste uitdaging voor de opvang van gevluchte studenten, bijvoorbeeld uit Oekraïne?

Welke financiële middelen zijn er beschikbaar om gevluchte studenten te helpen?

Wat doet uw universiteit op dit moment voor wetenschappers met een vluchtelingenachtergrond, bijvoorbeeld uit Oekraïne, Belarus of Rusland?

- Zijn er momenteel *at-risk scholars* werkzaam aan uw universiteit? Om hoeveel personen gaat het?
- Komen er verzoeken binnen van wetenschappers uit Oekraïne, Belarus of Rusland die een plaats zoeken aan uw universiteit?
- Is er ook ondersteuning voor promovendi met een vluchtelingenachtergrond?
- Doet uw universiteit aan ondersteuning op afstand van deze doelgroep?

Welke problemen ervaart of voorziet u met de opvang en ondersteuning van at-risk scholars, bijvoorbeeld uit Oekraïne?

Is er ondersteuning vanuit andere organisaties beschikbaar?

- Hebben jullie actieve banden met Scholars at Risk?
- Zijn er op de universiteit wetenschappers werkzaam met een HESTIA-beurs?

Welke financiële middelen zijn er verder beschikbaar om at-risk scholars te helpen?

Welke partnerorganisaties heeft uw universiteit in Oekraïne en zijn er ook plannen om wetenschappers daar te ondersteunen?

- En in grensregio's? (bijvoorbeeld Polen)

Maakt uw universiteit gebruik van het platform AcademicTransfer voor het delen van werkplaatsen en faciliteiten voor Oekraïense wetenschappers?

- Wordt hier veel gebruik van gemaakt?
- Hoe ervaart u dit platform?

Zijn er nog andere vragen/opmerkingen van uw kant?

BIJLAGE 2: ONDERSTEUNING VAN VLUCHTELING-STUDENTEN IN NEDERLAND

Introductie

Op 6 mei 2022 waren volgens het Oekraïense ministerie van Onderwijs en Wetenschap 1635 scholen en universiteiten in Oekraïne beschadigd door de oorlog en nog eens 126 totaal verwoest. Officieel werden de lessen op dat moment voortgezet bij 86% van de onderwijsinstellingen, maar in veel gevallen gebeurde dit op afstand en/of online. Op dat moment waren 8 miljoen mensen namelijk ontheemd binnen Oekraïne. Nog eens 6 miljoen mensen waren het land ontvlucht, waarvan 665.000 studenten. Dit is maar liefst 16% van de totale populatie van Oekraïne (World Bank, 2022). Terwijl sommige studenten zich voor het volgende jaar weer hoopvol ingeschreven hadden aan een Oekraïense universiteit, besloten anderen om dit in het buitenland te proberen. Ook in Nederland komen verzoeken binnen. De manier waarop Nederlandse universiteiten hiermee omgaan verschilt, maar tussen de instellingen zijn veel overeenkomsten te zien in de behoeften en knelpunten.

In aanvulling op het rapport over de ondersteuning van *at-risk scholars* in Nederland zijn aan de geïnterviewden ook vragen gesteld over de vraag en behoeften van vluchteling-studenten, de manier waarop hun verzoeken behandeld worden, de ondersteuning van huidige studenten die door conflict getroffen worden en van vluchteling-studenten, en de knelpunten waar universiteiten tegenaan lopen als zij ondersteuning willen bieden. Deze bijlage is een weergave van deze gesprekken. Daarnaast worden enkele initiatieven uitgelicht van Nederlandse universiteiten, die als inspiratie kunnen dienen voor andere hoger onderwijsinstellingen.

In Nederland zijn natuurlijk vluchteling-studenten aanwezig met veel meer nationaliteiten dan alleen de Oekraïense. In de meeste gevallen moeten zij de reguliere asielprocedure doorlopen, voordat zij kunnen studeren aan een Nederlandse universiteit. Daarna, en soms tijdens de procedure, kunnen zij deelnemen aan

verschillende programma's en mogelijkheden voor vluchteling-studenten in Nederland. Door de speciale status van mensen uit Oekraïne in Nederland is de situatie van studenten die uit Oekraïne gevlucht zijn niet hetzelfde als die van andere vluchteling-studenten. De ondersteuning van deze groep studenten wordt dus apart uitgelicht.

1. Vraag en behoefte van studenten die getroffen zijn door conflict

In 2021 deden 1414 vluchtelingen een beroep op de Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF voor ondersteuning die gerelateerd was aan een studie of voorbereiding op de Nederlandse arbeidsmarkt (UAF, 2021). Met ondersteuning van het UAF begonnen 642 studenten met een vluchtelingenachtergrond aan een studie. De meeste studenten waren afkomstig uit Syrië, Turkije, Iran, Jemen, Eritrea en Afghanistan (UAF, 2021). Na het uitbreken van de oorlog in Oekraïne was er ook meer behoefte aan ondersteuning van studenten uit Rusland, Belarus en Oekraïne.

De meeste universiteiten gaven aan dat zij na de Russische invasie in Oekraïne vooral veel studenten uit Rusland ondersteund hebben die op dat moment in Nederland studeerden. In totaal staan er zo'n 1150 studenten met de Russische nationaliteit ingeschreven bij Nederlandse universiteiten (Hoger Onderwijs Persbureau, 2022). De groep studenten met een Oekraïense achtergrond is kleiner. Er zijn nog minder studenten met de Belarussische nationaliteit. Concreet noemde één universiteit 'ongeveer 100 studenten met een Oekraïense, Russische of Belarussische nationaliteit'. Andere universiteiten hebben '82 studenten uit Rusland, 56 uit Oekraïne en 6 uit Belarus', 'ongeveer 50 studenten uit Oekraïne en 100 uit Rusland', '40-50 uit Oekraïne, zo'n 300 uit Rusland en een handvol uit Belarus', '12 studenten uit Oekraïne' en '88 studenten uit Oekraïne'. Weer een andere universiteit sprak over 'enkele tientallen' en twee universiteiten hadden het over 'een klein aantal studenten'. Van de groep studenten met een van deze drie nationaliteiten had een aanzienlijk deel behoefte aan enige vorm van ondersteuning sinds het uitbreken van de oorlog. Toch deed lang niet iedereen een beroep op de beschikbare faciliteiten.

Daarnaast ontvangen universiteiten vragen en verzoeken van studenten uit Rusland, Belarus en Oekraïne die volgend jaar in Nederland willen komen studeren. Wanneer universiteiten gevraagd werd naar het aantal verzoeken uit Oekraïne, lagen de antwoorden soms ver uit elkaar. Zo werd er gesproken over 'honderden verzoeken', 'een groot aantal verzoeken' (door drie universiteiten), '176 inschrijvingen uit Oekraïne, Belarus en Rusland, waarvan 33 uit Oekraïne', '10 tot 15 aanmeldingen' en 'weinig verzoeken'. Daarbij was het echter niet altijd duidelijk of 'verzoeken'

alleen daadwerkelijke aanmeldingen voor studies zijn of dat het ook om praktische vragen gaat. Niet alle binnenkomende verzoeken waren namelijk erg concreet. In sommige gevallen leken studenten lukraak universiteiten te benaderen in de hoop ergens toegelaten te worden. In veel gevallen was de vooropleiding van studenten daarnaast niet voldoende voor toelating of sloot het interessegebied van de student niet aan bij de studies van de universiteit. Twee universiteiten noemden het aantal studenten uit Oekraïne dat daadwerkelijk toelaatbaar was: '10 studenten' en '25 à 30 studenten'. Die verzoeken uit Oekraïne komen met name van vrouwelijke studenten. Voor mannen boven de 18 jaar geldt namelijk nog steeds een algemeen verbod om Oekraïne te verlaten. Zij kunnen opgeroepen worden voor militaire dienst.

2. Institutionele structuren voor de ondersteuning van vluchteling-studenten

Waar veel verzoeken van *at-risk scholars* decentraal behandeld worden, verlopen aanmeldingen en verzoeken van vluchteling-studenten wel via de centrale weg. Veel Nederlandse universiteiten hebben al jarenlang ervaring met de opvang en ondersteuning van vluchteling-studenten. Hiervoor zijn speciale afdelingen of programma's ingericht. Vanwege de bijzondere status van Oekraïense studenten in Nederland, zijn voor vraagstukken rond deze oorlog aanvullende structuren opgezet.

Zoals eerder vermeld in dit rapport over *at-risk scholars*, riepen tien universiteiten na de Russische invasie een extra overleg in het leven. Hier kwamen medewerkers samen van verschillende afdelingen, zoals leden van het College van Bestuur, Onderwijs- en Studentzaken, Studentenadministratie, Studentassessors, Internationale Toelating en Uitwisseling, Bedrijfsvoering, Human Resources, Internationale Samenwerking, Diversity & Inclusion, Persvoorlichting, Juridische Zaken en enkele betrokken docenten of leden van universitaire young academies. Bij sommige universiteiten werd dit overleg na enkele weken weer ontbonden. Bij andere universiteiten bleef de werkgroep bestaan en werden hier ook verzoeken en problemen besproken van potentiële studenten en wetenschappers uit Oekraïne, Rusland en Belarus.

Bij drie universiteiten werd geen crisioverleg of werkgroep opgericht. Daar is de ondersteuning van getroffen studenten en medewerkers ingebed in bestaande structuren. Binnenkomende verzoeken worden direct doorverwezen naar de juiste afdeling en decentraal afgehandeld. Huidige studenten worden verwezen naar bijvoorbeeld studentendecanen, studieadviseurs en studentenpsychologen voor eventuele begeleiding en hulp. De inschrijvingen uit het buitenland komen bij de International Admissions Office van een universiteit terecht.

3. Ondersteuning van huidige studenten die getroffen zijn door conflict

Universiteiten bieden studenten die op welke manier dan ook getroffen worden door conflict in het buitenland op allerlei manieren steun aan, zoals financiële, psychologische en sociale ondersteuning. Daarnaast is er extra studiebegeleiding mogelijk of kunnen studenten gebruikmaken van soepelere toetsingscriteria. Hieronder wordt een beeld geschetst van de ondersteuning aan studenten na het uitbreken van de oorlog in Oekraïne.

In eerste instantie hebben veel universiteiten een inventarisatie gemaakt van de studenten met een Oekraïense, Russische of Belarussische nationaliteit. Met hen is contact opgenomen om te kijken waar zij behoefte aan hadden. Dit betrof voornamelijk financiële ondersteuning.

De studenten van het academisch jaar 2021-2022 uit Oekraïne, Belarus en Rusland betalen het hogere non-EU/EER-instellingstarief voor hun opleiding. In sommige gevallen hebben universiteiten dit bedrag eigenhandig voor hen verlaagd of studenten kregen uitstel voor de betaling van het collegegeld. Daarnaast wordt financiële ondersteuning geboden vanuit noodfondsen. In sommige gevallen is dit een gift en in andere gevallen een lening. Met name studenten uit Rusland hebben financiële problemen, doordat zij geen toegang meer hebben tot hun Russische bankrekening. In sommige gevallen is het noodfonds speciaal voor de oorlog in Oekraïne in het leven geroepen, maar vaak bestond het fonds al langer. Zo zijn de fondsen vaak algemeen bedoeld voor studenten in allerlei soorten schrijnende situaties of zijn ze vanwege COVID-19 opgericht. Toch zijn er vermoedens dat niet alle studenten die behoefte hebben aan ondersteuning een beroep doen op het noodfonds. Sommige geïnterviewde medewerkers vermoeden dat studenten zich soms bezwaard voelen of zich hiervoor schamen.

Bij bijna alle universiteiten zit er onvoldoende geld in de fondsen om volledig te voorzien in de levensbehoeften van alle getroffen studenten. In maart 2022 stelde het ministerie van OCW daarom een bedrag van € 1 miljoen beschikbaar voor de ondersteuning van Oekraïense, Belarussische en Russische studenten, medewerkers en onderzoekers bij Nederlandse onderwijs- en onderzoeksinstituten. Dit bedrag mag naar eigen inzicht besteed worden, bijvoorbeeld voor het noodfonds of andere projecten bedoeld voor de ondersteuning van deze doelgroep. Eind april 2022 ontvingen de instellingen een brief over de verdeling van deze geldsom. Van dit bedrag ontvangen NWO en KNAW € 35.000. De Universitair Medische Centra krijgen ieder € 10.000. De resterende € 850.000 wordt aan de hand van het aantal studenten uit Belarus, Oekraïne en Rusland verdeeld over de universiteiten. In april

werd daar nog een tijdelijke compensatie van € 2,3 miljoen aan toegevoegd. Dit bedrag is bedoeld om studenten te ondersteunen bij het voorzien in hun levensonderhoud en het betalen van studiekosten in de periode maart t/m mei 2022 (Rijksoverheid, 2022). Dit werkt met terugwerkende kracht; op het moment van schrijven wordt bij de instellingen uitgevraagd hoeveel noodsteun zij verleend hebben. In december 2022 wordt er uitbetaald. Het geld kan onder andere gebruikt worden om leningen uit noodfondsen (deels) kwijt te schelden.

Daarnaast kunnen studenten gebruikmaken van de reguliere ondersteuning. Zo bieden universiteiten psychologische ondersteuning en studiebegeleiding aan. Aanvullend hebben veel universiteiten sociale activiteiten georganiseerd, waardoor getroffen studenten en medewerkers steun kunnen vinden bij elkaar. Tot slot doen universiteiten hun best om medewerkers en studenten van de juiste informatie te voorzien. Er zijn bijvoorbeeld veel vragen over aflopende verblijfsvergunningen. Op minstens één universiteit hebben medewerkers ook een routekaart gekregen, waarop zij kunnen zien hoe zij de vragen van studenten kunnen doorverwijzen naar de juiste persoon.

Eén universiteit benadrukte hierbij dat er een onderscheid gemaakt is tussen studenten met de Oekraïense nationaliteit met en zonder een ontheemdenstatus. Op die universiteit was de aanvullende ondersteuning enkel beschikbaar voor studenten met een ontheemdenstatus, omdat anders ook studenten die niet in directe problemen verkeerden een beroep zouden kunnen doen op het noodfonds.

4. Ondersteuning van vluchteling-studenten

Universiteiten bieden verschillende vormen van ondersteuning aan studenten met een vluchtelingenstatus. Vaak kunnen zij studeren tegen een verlaagd collegegeldtarief. Daarnaast kunnen zij aanspraak maken op verschillende beurzen, bijvoorbeeld vanuit de universiteitsfondsen of het UAF. Bovendien gelden er vaak soepelere toelatingscriteria. Tot slot hebben sommige universiteiten een speciale contactpersoon of coördinator voor de ondersteuning van vluchteling-studenten.

Door de bijzondere status van Oekraïense studenten in Nederland werd voor hen aanvullende ondersteuning beschikbaar gesteld. Oorspronkelijk betaalden zij het non-EU/EER-instellingstarief voor alle Nederlandse bachelor- en masteropleidingen, omdat Oekraïne niet tot de EU of de Europese Economische Ruimte behoort. In het academisch jaar 2022-2023 zal dit non-EU/EER-instellingstarief voor veel opleidingen zo'n € 10.000 tot € 30.000 per jaar bedragen. Aangezien Oekraïense

studenten financiële problemen ervaren als gevolg van de oorlog, kunnen zij dit in veel gevallen niet betalen. Universiteiten, hogescholen en het UAF pleitten daarom bij het ministerie van OCW voor de invoering van het wettelijk collegegeld van € 2209 voor Oekraïense studenten. Aangezien het besluit van de Rijksoverheid op zich liet wachten, besloten universiteiten op 17 mei 2022 om het tarief zelf te verlagen. Oekraïense studenten betalen voor het studiejaar 2022-2023 dus het wettelijk collegegeld van € 2209 (Universiteiten van Nederland, 2022). De universiteiten geven aan nog steeds te hopen dat het ministerie van OCW deze kosten uiteindelijk zal compenseren, omdat zij door het verlaagde collegegeld inkomsten mislopen. Het ministerie heeft hier nog geen uitspraak over gedaan. De korting op het collegegeld geldt overigens niet voor Russische en Belarussische studenten.

Doordat het collegegeldtarief voor Oekraïners pas relatief laat in het collegejaar 2021-2022 verlaagd is, waren de aanmeldingsdeadlines voor veel universitaire studies op dat moment al verstreken. Oorspronkelijk was dit voor studenten van buiten de EU/EER op 1 mei 2022. Veel universiteiten hebben daarom besloten de aanmeldingsdeadline voor Oekraïense studenten te verlengen. Dit was mogelijk, omdat zij geen visumaanvraag hoeven in te dienen voor hun toelating. De visumregeling is voor veel andere non-EU/EER-studenten de voornaamste reden dat de aanmeldingsprocedure lang duurt. Russische en Belarussische studenten hebben bijvoorbeeld wel een visum nodig. Voor hen is de deadline daarom niet verplaatst.

Tot slot bieden veel universiteiten online cursussen aan, waar studenten uit Oekraïne gratis aan kunnen deelnemen. Denk hierbij aan taalonderwijs. Toch is het onduidelijk of hier daadwerkelijk behoefte aan is. Veel studenten hebben nog steeds toegang tot de systemen van hun eigen universiteit en sommige daarvan geven nog steeds onlinecolleges. Sommige Nederlandse universiteiten kiezen er daarom voor om hun tijd en energie niet in onlineonderwijs te steken.

5. Best practices van Nederlandse universiteiten

Naast deze algemene ondersteuning voor vluchteling-studenten is er een aantal universiteiten die daar nog een schepje bovenop doen.

Een aantal universiteiten heeft een voorbereidend jaar voor vluchteling-studenten. Hier kunnen zij een jaar lang hun taalvaardigheden in Engels en Nederlands verbeteren of andere vakken volgen ter voorbereiding op een regulier studieprogramma. Ook zijn er soms zomercursussen van kortere duur of andere mogelijkheden om gratis taalcursussen te volgen.

Daarnaast hebben sommige universiteiten programma's waar statushouders gratis bachelorcursussen kunnen volgen of een werkervaringstraject in kunnen gaan om zich voor te bereiden op de Nederlandse arbeidsmarkt. Met een traineeship kunnen zij hun cv aanvullen, een netwerk opbouwen, hun taalvaardigheid verbeteren en kennismaken met het werken in Nederland. Andere mogelijkheden zijn buddyprogramma's of een tweedaags voorbereidend programma dat studenten met een vluchtelingenachtergrond kennis laat maken met de universiteit, docenten en cultuurverschillen.

Eén universiteit heeft daarnaast een speciale ontmoetingsplek voor studenten die nieuw zijn in Nederland. Deze is er met name voor vluchteling-studenten, maar alle nieuwkomers zijn welkom. Er wordt ondersteuning aangeboden bij het leren van de taal, peer support en hulp bij vragen over toelatingen, studiekeuzes, financiën en werk vinden. Op deze manier krijgen studenten ondersteuning bij de transitie van het ene onderwijssysteem naar het andere. Daarnaast is het een soort huiskamer op de universiteit, waar studenten laagdrempelig terecht kunnen met hun vragen of voor gezelligheid.

6. Knelpunten in de opvang en ondersteuning van vluchteling-studenten

Uit de interviews kwamen verschillende knelpunten naar voren bij de opvang en ondersteuning van vluchteling-studenten. Zo waren er problemen met de aansluiting van studenten bij reguliere studieprogramma's, structurele financiering, grenzen aan de ondersteuning, onduidelijkheid en vertraging in de landelijke afstemming, het bepalen van de doelgroep voor ondersteuning en de omgang met het groeiende aantal studenten op de universiteit.

Knelpunt 1: aansluiting

In veel gevallen is het lastig om vluchteling-studenten aan te laten sluiten bij reguliere studieprogramma's. Buitenlandse diploma's en vooropleidingen sluiten zelden naadloos aan op Nederlandse studies. Daarnaast is de Nederlandse maar ook de Engelse taalbeheersing van veel studenten vaak onvoldoende, waardoor zij eerst taalcursussen moeten volgen. Tot slot ontbreekt vaak documentatie (diploma's, getuigschriften, enz.), doordat deze verloren is gegaan tijdens het vluchten. Universiteiten moeten deze zaken dus oplossen, voordat vluchteling-studenten kunnen instromen in het reguliere onderwijs. Dit geldt ook voor studenten uit Oekraïne.

In veel gevallen sluiten Oekraïense studies niet aan op Nederlandse opleidingen. Sommige universitaire studies in Oekraïne zijn in Nederland bijvoorbeeld een hbo-opleiding, doordat het Oekraïense hoger onderwijsstelsel geen hbo kent. Bovendien zijn veel studies in Nederland, met name bacheloropleidingen, Nederlands-talig, maar veel Oekraïense vluchteling-studenten hebben door hun bijzondere status geen taalcursussen gevolgd. Helaas beheersen zij ook het Engels niet altijd voldoende om het onderwijs hier te kunnen volgen.

Knelpunt 2: structurele financiering

Universiteiten hebben nu zelf het collegegeld voor studenten uit Oekraïne verlaagd voor de duur van één academisch jaar. De vraag is wat er daarna gebeurt. In hoeverre kunnen universiteiten dat verschil in inkomsten blijven compenseren? En waarom gebeurt het voor deze doelgroep wel, maar niet voor andere studenten met een vluchtelingenachtergrond? Hierbij leeft de vraag in hoeverre studenten uit Oekraïne anders behandeld zouden moeten worden dan andere vluchteling-studenten?

Knelpunt 3: grenzen van ondersteuning

Vluchteling-studenten hebben vaak ondersteuning nodig op andere vlakken dan de studie. Zo kunnen zij behoefte hebben aan extra studiebegeleiding, psychologische ondersteuning of hulp bij het vinden van huisvesting. Studenten die nog in de asielprocedure zitten, hebben daardoor vaak veel stress. Dit alles zorgt voor extra druk op de student en voor extra taken voor medewerkers van de universiteit. Soms is het lastig om te bepalen tot waar de verantwoordelijkheid van de universiteit loopt; de universiteit is namelijk primair een kennisinstelling, maar vindt het ook belangrijk dat studenten goed geholpen worden.

Knelpunt 4: onduidelijkheid in landelijke afstemming

In het specifieke geval van studenten uit Oekraïne heeft onduidelijkheid over het collegegeldtarief lange tijd een rol gespeeld. Medewerkers van Nederlandse universiteiten kregen daar sinds het begin van de oorlog veel vragen over, maar konden daar niet op reageren doordat het ministerie van OCW nog geen beslissing had genomen.

Knelpunt 5: doelgroep bepalen

Soms is het lastig om te bepalen welke studenten ondersteund moeten worden. Universiteiten ontvangen bijvoorbeeld kritiek op de ondersteuning van Russische studenten, bijvoorbeeld bij financiële ondersteuning uit noodfondsen. Op deze manier zouden universiteiten 'indirect de oorlog financieren'. Veel studenten uit Rusland hebben echter grote financiële problemen. Ook is het niet altijd realistisch om van hen te verwachten dat zij zich openlijk uitspreken tegen de invasie, iets wat soms geëist werd in samenwerkingen. De consequenties kunnen namelijk groot zijn; zo kan het onveilig zijn om terug te keren naar Rusland of kan hun familie daar in gevaar gebracht worden. Dit kan ook in andere conflictsituaties voorkomen.

Knelpunt 6: groeiend aantal gevluchte studenten

Tot slot gaf één universiteit aan moeite te hebben om extra studenten aan te nemen, omdat de beschikbare faciliteiten nu al onvoldoende zijn voor het groeiende aantal studenten.

Literatuurlijst

- Hoger Onderwijs Persbureau. (2022). Russische studenten en medewerker telefonisch geïntimideerd. Geraadpleegd op 8 juli 2022 van www.folia.nl/actueel/151579/russische-studenten-en-medewerker-telefonisch-geintimideerd.
- Rijksoverheid. (2022). Verzamelbrief opvang Oekraïne. Geraadpleegd op 27 mei 2022 van www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/04/06/tk-verzamelbrief-opvang-oekraïne.
- UAF. (2021). Jaarverslag 2021. Geraadpleegd op 27 mei 2022 van www.uaf.nl/wp-content/uploads/2022/06/22_038_UAF.013-UAF-Jaarverslag-2021-gecomprimeerd-gecomprimeerd.pdf.
- Universiteiten van Nederland. (2022). Universiteiten vragen lager collegegeld voor studenten gevlucht uit Oekraïne. Geraadpleegd op 27 mei 2022 van www.universiteitennederland.nl/nl_NL/nieuwsbericht/nieuwsbericht/847-p-universiteiten-vragen-lager-em-collegegeld-em-voor-studenten-gevlucht-uit-oekra-iuml-ne-p.html.
- World Bank. (2022). Education: Impact of the War in Ukraine. Geraadpleegd op 28 juni 2022 van <https://reliefweb.int/report/ukraine/education-impact-war-ukraine-may-2022>.